

М. А. Сперанська-Скарга, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА В ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сперанська-Скарга М. А.

Педагогічні умови формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя-філолога в позанавчальній діяльності

Мета статті полягає у розгляді педагогічних умов, необхідних для створення професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя-філолога в позанавчальній діяльності. Автор аналізує останні дослідження у сфері іміджології та підкреслює необхідність внесення змін у навчально-виховний процес вищого навчального закладу з метою реалізації зазначених педагогічних умов.

Ключові слова: професійно-педагогічний імідж, педагогічні умови, позанавчальна діяльність, виховний процес.

Сперанская-Скарга М. А.

Педагогические условия формирования профессионально-педагогического имиджа будущего учителя-филолога во внеучебной деятельности

Цель статьи заключается в рассмотрении педагогических условий, необходимых для формирования профессионально-педагогического имиджа будущего учителя-филолога во внеучебной деятельности. Автор анализирует последние исследования в сфере имиджологии и подчеркивает необходимость внесения изменений в учебно-воспитательный процесс высшего учебного заведения с целью реализации выделенных педагогических условий.

Ключевые слова: профессионально-педагогический имидж, педагогические условия, внеучебная деятельность, воспитательный процесс.

Вступ. Кардинальні зміни в підході до розвитку вищої освіти, які останніми роками відбуваються на вітчизняному науковому просторі, вплинули не лише на орієнтаційні та світоглядні концепції у навчанні та вихованні, а призвели також до виникнення нових потреб суспільства в питанні надання

освітніх послуг. Так, наразі вища освіта вважається не лише сферою формування кваліфікованого фахівця, а також тим середовищем, яке покликане спрямовувати навчально-виховний процес на створення гармонійної всебічно розвинутої особистості майбутнього спеціаліста. Таким чином, питання формування індивідуального професійного іміджу набувають все більшої значущості, оскільки саме цей феномен охоплює як внутрішні складові особистості (прагнення, інтереси, досвід), так і зовнішні аспекти діяльності фахівця (вплив на оточуючих, відтворення соціальних стереотипів, інтерактивний двобічний зв'язок із суспільством).

Педагогічна наука також зазнає певних змін у зв'язку із загальною переорієнтацією освіти. Так, виникає нова галузь педагогіки – педагогічна іміджологія, яка має на меті вивчення закономірностей та сутності процесів формування педагогічного іміджу в контексті професійної соціалізації фахівців у сфері освіти. Зокрема, педагогічна іміджологія досліджує залежність успішного формування професійного іміджу від певних педагогічних умов, забезпечення яких є невід'ємним компонентом сучасного освітнього закладу. Мета даної статті – розглянути педагогічні умови формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя-філолога в позанавчальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування іміджу розглядалася в багатьох роботах сучасних науковців, таких, як

С. Аминтаєва, М. Апраксина, В. Горчакова, О. Бекетова, Л. Жарикова, О. Калюжний, О. Петрова, В. Шепель, В. Черепанова та інших. Саме зазначені дослідження надали можливість виділити нову галузь педагогічної науки – педагогічну іміджологію.

Теоретико-методологічну основу даного дослідження склали філософські, психологічні та педагогічні теорії іміджу, в яких останній розглядається як образ, цілеспрямовано сформований суб'єктом та зорієнтований на самовідчуття (О. Власова, І. Нефедова, В. Шепель та ін.), як результат зовнішнього сприйняття людини (А. Панасюк, О. Петрова,

Г. Почепцов); концепції сприйняття та формування іміджу педагога (Л. Донська, Л. Жарикова, О. Петрова, В. Черепанова, В. Шепель та ін.); концепції особистісно-орієнтованої освіти (Ш. Амонашвілі, О. Бондаревська, К. Роджерс та ін.).

Викладання основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження сутності, складових та закономірностей функціонування професійного іміджу майбутнього вчителя філологічних дисциплін виникла необхідність визначення педагогічних умов, які забезпечуватимуть успішне всебічне формування професійного іміджу.

Філософське розуміння умов ґрунтується на ідеї залежності зумовленого компоненту від наявності певних обставин та умов. Сукупність конкретних умов будь-якого явища створює середовище його існування. Так, умова як категорія детермінізму створює загальний діалектичний взаємозв'язок. Також необхідно зазначити, що умови є важливим фактором результативності, оскільки вони складають саме те середовище, в якому виникають, існують та формуються необхідні явища.

Педагогічні умови – це ті умови, які свідомо створюються в педагогічній діяльності та які повинні забезпечити найбільш ефективне формування та протікання необхідного процесу. Однак, щодо питання створення професійно-педагогічного іміджу, педагогічні умови не можуть бути обмежені лише обов'язками, оскільки формування іміджу майбутнього вчителя базується на принципах єдності суб'єктивного та об'єктивного, внутрішнього та зовнішнього, сутності та явища, можливого та необхідного. Таким чином, з урахуванням взаємної залежності свідомої безпосередньої участі реципієнтів впливу та ретельно підготовленого середовища були сформульовані наступні умови, які забезпечуватимуть найбільш ефективне формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних дисциплін:

– сформованість мотиваційного компоненту професійної компетентності майбутнього фахівця, що охоплює комплекс зусиль, пов'язаних з усвідомленням необхідності формування власного позитивного іміджу, з

розвитком інтересу до власної особистості та навколишнього світу, підвищенням самооцінки та створенням «Я-концепції»;

- відповідність змісту освітнього процесу задачам формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх вчителів-філологів, що передбачає включення системи іміджформуючих заходів у навчально-виховний процес;

- дотримання принципу системності в процесі формування та корекції професійно-педагогічного іміджу фахівців та принципу різноманітності у відборі форм та методів роботи з формування та корекції професійного іміджу;

- активізація суб'єкта в процесі формування професійно-педагогічного іміджу, яка передбачає активність майбутнього фахівця в процесі формування власного іміджу, оволодіння навичками самопізнання, самовдосконалення, самоіміджування та проектування ефективного іміджу.

Зазначені педагогічні умови повинні реалізовуватися в навчально-виховному процесі сучасного вищого навчального закладу, як у навчальний, так і в позанавчальний час. Вивчення, проектування та створення педагогічних умов формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя пов'язані з визначенням площини втілення обраних умов. У нашому випадку в якості сфери іміджологічного впливу обрана позанавчальна робота.

Позанавчальна робота у вищих навчальних закладах розглядається в рамках виховної діяльності та регламентується Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Указами Президента України та іншими нормативними документами. Закон України «Про вищу освіту» передбачає створення таких умов навчання та виховання, які б забезпечували «можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості» [1, с. 40-93]. Згідно з напрямками виховної діяльності, зазначеними в законі, необхідно орієнтуватися на формування гармонійно розвиненої особистості майбутнього вчителя та, як результат, виховувати навички іміджової поведінки засобами позанавчальної діяльності. Також слід зазначити, що саме в педагогічному вищому навчальному закладі найбільш важливим аспектом

діяльності є виховна робота, оскільки майбутні фахівці повинні бути готовими до проведення виховної роботи в якості вчителів та вихователів. Першим етапом підготовки майбутніх вчителів до проведення виховної діяльності в школі є залучення студентів до участі в позанавчальних заходах під час навчання в університеті.

Сучасний ринок освітніх послуг, на думку Л. Белікової, потребує від вищих навчальних закладів пошуку нових орієнтирів та підходів у роботі зі студентами. Ця потреба передбачає перегляд всієї системи виховної роботи, пошук адекватних форм та способів позанавчальної діяльності на основі вивчення орієнтацій майбутніх фахівців [2, с. 51–58]. Однак орієнтаційні зміни в сфері виховної діяльності неможливі без аналізу попереднього досвіду проведення позанавчальної роботи та урахування базових принципів, на яких вона ґрунтується.

Виховна робота у вищому навчальному закладі, на думку І. Черезової, базується на наступних принципах, які певним чином пов'язані з принципами планування та проведення позанавчальної роботи. Це принципи системності процесу виховання; безперервності й спадкоємності у вихованні; єдності історичного, національного та загальнолюдського у вихованні; розвитку національної самосвідомості та прищеплення любові до свого народу, поваги до його культури, традицій, звичаїв; гуманітаризації та гуманізації виховання; єдності навчання та виховання; співробітництва, партнерства, взаємодії між викладачем і студентом; індивідуалізації виховного процесу; інтеграції традиційних і нових форм виховної роботи; гармонізації родинного та суспільного виховання; формування творчої активності, самодіяльності студентської молоді; активізації студентського самоврядування; системного формування особистості майбутнього фахівця через вплив як у навчальний, так і в позанавчальний час [3, с. 21–23]. Так, бачимо, що найважливіше значення приділяється розвитку самостійності студентської молоді, ініціативності та самоврядування, які сприяють активному та свідомому формуванню особистості майбутнього фахівця. Саме вищезазначені принципи є своєрідною

базою для реалізації педагогічних умов, пов'язаних з розвитком свідомості та самостійності майбутніх учителів у процесі формування професійного іміджу в позанавчальний час.

Позанавчальна діяльність повинна бути спрямованою на розвиток професійно значущих якостей, сприяти особистісному становленню майбутніх учителів та створенню власного позитивного іміджу. Позанавчальній діяльності притаманні такі риси, як свідомість (цілепокладання), продуктивність, суспільний характер. Формування особистості майбутнього фахівця відбувається в процесі соціалізації індивіда та спрямованого професійного виховання, тобто засвоєння ним соціальних норм та функцій (соціальних ролей) шляхом оволодіння різноманітними видами та формами діяльності [4, с. 253–260]. Таким чином, позанавчальна робота виступає в якості площини, на якій реалізується як особистісний, так і професійно-педагогічний розвиток майбутнього вчителя.

В основу позанавчальної діяльності, на думку Н. Крутогорської, покладені ідеї гуманістичної парадигми особистісно зорієнтованої освіти. Саме цей аспект виховної роботи зі студентами створює особистісне спілкування, спонукає до дискусій, обміну думками, враженнями, стимулює розвиток аналітичного мислення, зумовлює потребу в активній суспільно корисній, громадсько-педагогічній діяльності [5, с. 47–50]. Позанавчальна робота майбутніх філологів повинна також збагачувати їх словник й мовлення, підвищувати загальну та мовленнєву культуру. Враховуючи системність як невід'ємну характеристику виховного процесу вищого навчального закладу, можна уявити багатогранний характер позанавчальної діяльності, яка у контексті створення професійно-педагогічного іміджу майбутніх філологів спрямована на формування особистісних (комунікативних, гуманітарних, аутопсихологічних) та професійних (проектувальних, адаптаційних, творчих, загальнолінгвістичних, соціокультурних та інших) вмінь, необхідних для майбутнього становлення спеціалістів з філологічних дисциплін.

В системі підготовки майбутнього філолога важливу роль відіграє професійно-педагогічна рольова та ділова гра. Саме цей виховний захід створює умови для забезпечення інтенсивної мовної практики у вільній творчій атмосфері, що сприяє формуванню загальнолінгвістичних, пізнавальних, творчих, соціокультурних та гуманітарних вмінь студентів. Рольовим та діловим іграм притаманні імпровізація, умовність ігрової ситуації, соціальний характер ролі, стимулювання колективно-особистісного навчання, створення умов для розкриття творчих здібностей студентів [6, с. 50-52]. Рольова та ділова гра розглядаються у якості квазіпрофесійної діяльності, яка має риси навчання та майбутньої самостійної професійно-педагогічної роботи. Ця форма навчання та виховання дозволяє розширити професійно важливі дослідницькі вміння та навички, розвинути набуті раніше лінгвістичні та педагогічні знання та вміння, оволодіти професійним та соціальним досвідом та засобами професійної діяльності.

Не менш важливою рисою позанавчальної діяльності є здатність виховних заходів допомагати студентам у самовихованні та формуванні мотивів професійного самовдосконалення. Виховання і самовиховання виступають як дві органічні сторони виховного процесу, в якому формується особистість. Вони зумовлені єдиною метою, їх організація вимагає узгодженості зусиль, що спрямовані на досягнення загальної мети, глибокого вивчення і врахування індивідуальних особливостей особистості, її життєвих цілей, мотивів та здібностей [7, с. 40–42]. З метою надання мотиваційної допомоги майбутнім учителям філологічних спеціальностей можуть бути проведені кураторські години за наступною тематикою: «Вчіться володіти собою», «Настрій та його значення», «Соціально-психологічний портрет ділової людини», «Як досягти успіху», «Виховання професійних якостей», «Самовиховання як рушійна сила розвитку особистості» та інші. [8, с. 9–15]. Бачимо, що саме ці форми позанавчальної діяльності дозволяють розкрити потенційні можливості майбутнього фахівця та допомагають останньому впевнитися у виборі власної професійної орієнтації.

Мотиваційний компонент позанавчальної роботи також пов'язаний з таким напрямом виховної діяльності, як самопроектування студентів. Самопроектування може використовуватися в якості інструменту регуляції самовиховання. Традиційно самовиховання сприймається як діяльність, спрямована на самовдосконалення, позитивну зміну власних особистісних якостей, що безпосередньо пов'язане з таким принципом формування іміджу, як затінення негативних та висвітлення приємних якостей, тобто зі створенням та управлінням враженням. Самопроектування є сутністю людини, створенням власної особистості. На думку А. Леонтьєва, найбільш важливе відкриття філософської антропології полягає у тому, що сутність людини – це її здатність будувати себе та постійно змінювати зміст відповіді на питання щодо власної сутності [9, с. 67]. У зв'язку з цим доцільною є орієнтація в позанавчальній діяльності на розкриття талантів майбутніх учителів, на розвиток творчості та креативності. Реалізації даних цілей сприяють такі форми роботи, як конкурси танців, театральної майстерності, фестивалі, вечори поезії, дні гумору, видання збірки художніх творів студентів, створення факультетського театру мод та конкурси творчих проектів.

Взагалі, доцільною є спрямованість на всебічне та систематичне використання позанавчального часу з метою найбільш гармонійного розвитку як особистості майбутнього вчителя, так і його іміджформуючих навичок, що безперечно пов'язані з успішною майбутньою професійною соціалізацією.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що у процесі виховання майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальний час необхідно надавати перевагу таким формам виховної роботи, які сприяють формуванню успішного позитивного іміджу спеціаліста-філолога. До таких форм виховної діяльності належать творчі лабораторії, лінгвістичні КВК, рольові ігри, клуби, асоціації, студії, гурти та інші. Саме у рамках позанавчальної діяльності на добровільних засадах необхідно формувати гуманітарні, комунікативні, аутопсихологічні, проектувальні, адаптаційні, організаційні, мотиваційні, пізнавальні, творчі, загальнолінгвістичні та

соціокультурні якості, які є невід'ємними складовими ефективного іміджу спеціаліста з філологічних дисциплін. Систематичне проведення виховних заходів, спрямованих на створення всебічно розвиненої гармонійної особистості майбутніх вчителів, сприятиме в подальшому ефективній побудові професійного іміджу фахівців, оскільки позанавчальна діяльність охоплюватиме найважливіші аспекти професійного та особистісного становлення вчителів, зокрема, виховання самостійності, креативності, ініціативності, дослідницьких якостей, здатності до самовиховання та самопроекування тощо. У подальшому необхідно приділяти особливу увагу розробці та втіленню виховних заходів, спрямованих на створення та реалізацію педагогічних умов з формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього фахівця-філолога.

Література

1. **Закон України «Про вищу освіту»** // Освіта в Україні. Нормативна база. – К. : КНТ, 2006. – С. 40–93.
2. **Беликова Л. Ф.** Отношение студентов к внеучебной деятельности в вузе / Л. Ф. Беликова // Социол. исслед. – 2000. – № 6. – С. 51–58.
3. **Черезова І.** Організація виховної роботи зі студентами / Ірина Черезова // Рідна шк. – 2006. – № 6. – С. 21–23.
4. **Чиж А. Н.** Профессионально-педагогическая направленность внеучебной деятельности студентов / А. Н. Чиж, Н. Н. Чернуха // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2005. – № 10 (90) : пед. науки. – С. 253–260.
5. **Крутогорська Н.** Пошук нових технологій організаційно-виховної роботи серед студентів педагогічного університету / Наталія Крутогорська // Рідна шк. – 2003. – № 4. – С. 47–50.
6. **Мулюкіна Ю.А., Тихонова Н.К.** Профессионально-педагогическая ролевая игра в подготовке преподавателей иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 2003. – №4. – С. 50–52.

7. **Внукова І.** Організація самовиховання у студентів педвузу / Інга Внукова // Рідна шк. – 2003. – № 4. – С. 40–42.

8. **Тютюнников Ю.** Сообща, в тесном взаимодействии надо решать актуальные проблемы воспитания студентов / Ю. Тютюнников, Ф. Хакунова, А. Петросян, М. Мазниченко // Учитель. – 2005. – № 5. – С. 9–15.

9. **Леонтьев А.Н.** Деятельность. Сознание. Личность. – М. : Смысл. – 2004. – С. 67. – 346 с.

Speranskaya-Skarga M. A.

Pedagogical conditions of the formation of the professional image of future language teachers in extracurricular time

The objective of the article is to consider the pedagogical conditions needed for the formation of the professional image of a teacher of philological sciences in extracurricular time. The author analyzes recent research in the area and emphasizes the necessity to modify the university education process with the view to implementing the pedagogical conditions mentioned above.

Key words: professional image of the teacher, pedagogical conditions, extracurricular activities, education process.

Відомості про автора

Сперанська-Скарга Марія Андріївна – аспірант кафедри педагогіки ЛНУ імені Тараса Шевченка, викладач кафедри практики мовлення. Коло наукових інтересів: теорія та методика професійної освіти, формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей.